

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ПАДЕРНО ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 378.14:371.13+796/799+378.4

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського, Міністерство освіти і науки України.

- Науковий керівник –** доктор педагогічних наук, професор
Линенко Алла Францівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», професор кафедри музично-інструментальної підготовки.
- Офіційні опоненти –** доктор педагогічних наук, професор
Литвиненко Світлана Анатоліївна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
професор кафедри психології;
- кандидат педагогічних наук
Абабілова Наталія Миколаївна,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
доцент кафедри перекладу.

Захист дисертації відбудеться «7» червня 2017 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопорто-франківська, 36.

Автореферат розіслано «4» травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Вхідження України в соціокультурний та освітній європейський простір вимагає переформування професійної підготовки майбутніх фахівців, що є одним із завдань модернізації вищої освіти, окреслених у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в Європейський освітній простір, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.

Процеси подальшого оновлення системи вищої освіти об'єктивно спрямовані насамперед на забезпечення потреб суспільства й держави у кваліфікованих педагогах, що передбачає відповідні зміни в професійно-педагогічній підготовці, розвитку та саморозвитку особистості майбутнього педагога. На жаль, підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей не відповідає запитам сьогодення, у навчальному процесі вишів переважає здебільшого когнітивна компонента, недостатньо акцентується на формуванні самодостатньої особистості майбутнього педагога, яка б ідентифікувала себе з обраною професією вчителя.

Оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів до роботи з учнями висувають особливі вимоги до особистості вчителя, його відповідності вимогам обраної професії та ідентифікації себе з професією вчителя.

Проблема професійної ідентичності була предметом дослідницької уваги як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Досліджено: сутність феномена «ідентичність» (У. Джеймс, Е. Еріксон, В. Зливков, С. Максименко, Дж. Марсія, Дж. Мід, В. Павленко, О. Попова, Дж. Тернер, З. Фрейд та ін.), своєрідність професійної, статевої та етнічної ідентичності (М. Будякіна, Т. Буякас, К. Гуревич, З. Єрмакова, О. Жирун, Н. Іванова, Є. Климов, Л. Куліненко, І. Кряжева, С. Литвиненко, А. Назиров, О. Остапйовський, М. Пряжников, Н. Регуш, А. Русалінова, П. Смірнова та ін.), специфіку соціальної й особистісної ідентичності (А. Адлер, Д. Доллард, А. Зубенко, О. Маурер, Н. Міллер, Г. Саллівен, К. Юнг, К. Хорні та ін.), структуру ідентичності, її генезу й динаміку у фахівців-професіоналів (П. Бергер, М. Боришевський, П. Гнатенко, А. Линенко, А. Лукіяничук, Т. Лукман, О. Міненко, В. Павленко та ін.), процес становлення професійної ідентичності студентів вищих педагогічних навчальних закладів (М. Абдуллаєва, Т. Березіна, В. Галузинський, Г. Гарбузов, Н. Глушкова, М. Євтух, О. Єрмолаєва, О. Кочкурова, О. Романишина, М. Савчин, О. Скрипченко, Л. Шнейдер та ін.). Натомість залишається не з'ясованою своєрідність означеного процесу в царині професійної підготовки майбутніх педагогів гуманітарних дисциплін, тоді як у практиці їхньої підготовки наявна низка суперечностей між:

- глобалізаційними загальноцивілізаційними процесами розвитку особистості представників різних культур і необхідністю врахування в освітньому просторі унікальної людської самості, її свободи до самовизначеності, самоідентичності, самототожності свідомості та свого «Я» як особистості;

- вимогами суспільства до формування високоморальної духовно розвиненої особистості майбутнього вчителя, її здатності до саморозвитку, самовдосконалення, саморозуміння свого професійного «буття», образу «Я-професійне» і наявним змістом професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін у сучасних ВНЗ;

- необхідністю використання інноваційних технологій у формуванні професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у навчально-виховному процесі вищої школи і відсутністю науково-методичного супроводу цього процесу.

Актуальність означеної проблеми, її недостатній рівень дослідження, необхідність і можливість подолати зазначені суперечності й зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри англійської філології «Формування професійних компетенцій майбутніх викладачів іноземних мов у процесі використання змішаної форми навчання» (№ 0115U001236), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (протокол № 7 від 05.02.2014 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 6 від 17.06.14 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

Завдання дослідження:

1. Визначити й науково обґрунтувати сутність і структуру феномена «професійна ідентичність майбутніх учителів гуманітарних дисциплін»; уточнити поняття «ідентичність», «самоідентичність», «професійна ідентичність».

2. Виявити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

3. Визначити й науково обґрунтувати педагогічні умови формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

4. Розробити й апробувати модель та експериментальну методику формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – зміст і методика формування професійної ідентичності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

Гіпотеза дослідження – формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін вищих навчальних закладів буде відбуватись ефективно, якщо реалізувати такі педагогічні умови: усвідомленість значущості майбутніми вчителями гуманітарних дисциплін своєї ідентичності в професійній діяльності; забезпечення комунікативно-мовленнєвого супроводу процесу підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін щодо формування в них професійної ідентичності; створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі педагогічного вишу.

Для реалізації поставлених завдань і перевірки гіпотези використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз і узагальнення наукової літератури для визначення методологічних орієнтирів дослідження; логіко-системний, порівняльний аналіз з метою розроблення моделі й експериментальної методики формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін; *емпіричні* – бесіди, анкетування студентів дало змогу здійснити діагностику рівнів сформованості професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін; експертне оцінювання застосовано для розподілу майбутніх фахівців за рівнями сформованості професійної ідентичності; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, прикінцевий етапи) – з метою визначення ефективності педагогічних умов як змістового ядра моделі й експериментальної методики дослідження; *методи математичної статистики* – для визначення достовірності отриманих даних педагогічного експерименту.

База дослідження. Експериментально-дослідну роботу проведено на базі Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, Державного «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського», Херсонського державного університету, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. В експерименті взяли участь майбутні вчителі гуманітарних дисциплін (250 осіб) і викладачі (80 осіб). На формувальному етапі було задіяно 104 студентів – майбутніх філологів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* визначено й науково обґрунтовано сутність феномена «професійна ідентичність майбутніх учителів гуманітарних дисциплін», його структуру (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, оцінно-регулятивний компоненти); визначено й

науково обґрунтовано педагогічні умови формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (усвідомленість значущості майбутніми вчителями гуманітарних дисциплін своєї ідентичності в професійній діяльності; забезпечення комунікативно-мовленнєвого супроводу процесу підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін щодо формування в них професійної ідентичності; створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі педагогічного вишу); виявлено критерії і показники, схарактеризовано рівні сформованості професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (достатній, задовільний, низький). Науково обґрунтовано модель формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (інформаційно-когнітивний, репродуктивно-діяльнісний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний етапи). Уточнено поняття «ідентичність», «самоідентичність», «професійна ідентичність». Подальшого розвитку набули теорія і методика професійної підготовки студентів гуманітарних дисциплін до майбутньої професії.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні й апробації діагностувального інструментарію та експериментальної методики щодо динаміки процесу формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, спецкурсу «Формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін», різнорівневих індивідуально-дослідницьких завдань студентам-практикантам на етапі їхньої професіоналізації в умовах бакалаврату. Матеріали дослідно-експериментальної роботи можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх учителів-гуманітаріїв в умовах ВНЗ, підготовки кваліфікаційних робіт, у системі післядипломної освіти вчителів гуманітарних дисциплін.

Результати дослідження впроваджено в процес професійної підготовки студентів Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (акт про впровадження № 01-12/26.1/1811 від 29.12.2016 р.), Державного закладу «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження № 142/24 від 26.01.17 р.), Херсонського державного університету (довідка про впровадження № 7 від 6.02.2017 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (акт про впровадження № 01-15/03/91 від 20.01.2017 р.).

Достовірність наукових положень і результатів дослідження забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних концептуальних положень; використанням методів дослідження, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; кількісним і якісним аналізом отриманих результатів; експериментально-дослідною перевіркою висунутої гіпотези; статистичним обробленням експериментальних даних.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки і результати дисертації викладено на: міжнародних «Проектування і розвиток професійно успішної особистості в освітньо-виховному середовищі університету» (Миколаїв, 2013), «Культурні перспективи освіти у XXI столітті» (Туреччина, Косаелі, 2014); усеукраїнській «Наука. Студентство. Сучасність: «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах модернізаційних змін в Україні» (Миколаїв, 2016) науково-практичних конференціях; на VII міжнародних і XXI всеукраїнських педагогічних читаннях «Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю: вчимося толерантності» (Миколаїв, 2014).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 9 наукових і науково-методичних працях, зокрема: 1 – в колективній монографії; 4 – в наукових фахових виданнях України (1 – в електронному виданні), 1 – в періодичному науковому виданні іноземної держави (Ізраїль), 3 – апробаційного характеру.

Особистий внесок здобувача. Особистий внесок автора в роботі у співавторстві (колективна монографія) [1] полягає в написанні підрозділу «Ідентичність як складова професійної успішності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін».

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (244 найменування), 4 додатків на 19 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 237 сторінок (із них, 193 сторінки основного тексту). Робота містить 21 таблицю та 6 рисунків, що обіймають 3 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, висвітлено наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, подано відомості про апробацію й упровадження результатів роботи.

У першому розділі «**Теоретичні засади формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін**» представлено стан проблеми формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, наукові підходи щодо трактування понять «ідентичність», «професійна ідентичність», визначено сутність феномена «професійна ідентичність майбутніх учителів гуманітарних дисциплін», розкрито зміст ключових понять дослідження «самосвідомість», «самоідентичність», «ідентифікація», «професійна адаптація».

На філософському рівні (О. Попова, П. Рікер, Ч. Тейлор, Ю. Хабермас) термін «ідентичність» визначають як рівність самому собі. Ідентичність є соціальною за походженням, оскільки вона формується в результаті взаємодії індивіда з іншими мовцями. Поняття «ідентичність» у широкому вживанні в

європейській гуманітарно-філософській традиції означає загальність буття: будь-яке суще тотожне собі, а відтак, тотожне й будь-якому іншому сущому. Ідентичність виключає відмінність, бо заперечує інше буття і водночас причину того, що є іншим – зміни. У вузькому значенні ідентичність розглядають як тотожність її у зв'язку із проблемою самості індивіда, що виокремлює з більш широкого поняття ідентичності проблему самоідентичності особистості (С. Іванова, Є. Іванченко та ін.). Проблема самоідентичності об'єднує індивідуальні прояви людини, забезпечує її поліфонічну цілісність при всій багатоманітності соціальних ролей. Набуття самоідентичності формує особистість, здатну зайняти активну позицію в суспільстві й визначитися з вибором професійних цінностей.

Психологи (Л. Виготський, І. Кон, В. Мухіна, С. Рубінштейн, В. Ядов) трактують «ідентичність» як якість особистості, її здатність до оволодіння педагогічною діяльністю, засобами, що є досяжними для окремої особистості, і вважаються важливими в роботі вчителя. Процес, що забезпечує розвиток професійної ідентичності особистості, є ідентифікаційним. Системоутворювальним чинником професійної ідентичності виступає образ «Я – професійне» (А. Лукіянчук). Актуальна на сьогодні парадигма особистісно зорієнтованого навчання і виховання передбачає суб'єкт-суб'єктні взаємостосунки, за яких студент виступає рівноправним з викладачем партнером у співробітництві. Емпатійність дозволяє вивести процес розвитку індивідуальності вчителя на рівень відповідності психологічним закономірностям суб'єкт-суб'єктної взаємодії людей взагалі й зокрема, – у системі «учень – педагог». Таке спілкування характеризується рівністю психологічних позицій учасників (учитель – учитель суб'єкти), їхньою взаємною активністю, у процесі якої кожен не лише відчуває вплив партнера, а й сам рівнозначно впливає на іншого взаємним проникненням у світ почуттів і переживань один одного, готовністю визнати думку іншого партнера, прагненням до співчуття, співпереживання, співучасті, активної взаємної гуманістичної настанови.

Самосвідомість особистості складається з таких взаємозалежних одиниць, як самооцінка, домагання, соціально-психологічні очікування, образу «Я» як інтегральної форми самосвідомості людини. Становлення образу «Я» особистості відбувається в процесі апробації нею власних самооцінок, домагань, соціально-психологічних очікувань і оцінних ставлень до тих, хто її оточує. Отже, становлення образу «Я» є ознакою нового рівня самосвідомості, що характеризується досягненням індивіда достатньо зрілого усвідомлення сутності своєї особистості (М. Боришевський).

Ученими (М. Аргайл, П. Бергер, Т. Буякас, Е. Еріксон, А. Линенко, А. Лукіянчук, Т. Лукман, С. Максименко, О. Міненко, В. Панок, Н. Пов'якель, Г. Сухобродська, В. Сухомлинський, К. Тороп, Н. Чепелева, Л. Шнейдер та ін.)

розкрито теоретико-методологічні засади формування професійної ідентичності майбутніх педагогів у сучасних умовах, потрактовано, що професійна ідентичність педагога є самостійною й відповідальною підготовкою особистості до свого професійного майбутнього та передбачає постановку цілей, набуття педагогічного досвіду, інтеграцію себе до професійно-педагогічної спільноти, формування уявлень про себе як професіонала. Подолання суперечностей між Я-реальним і Я-ідеальним є рушійною силою у формуванні професійної ідентичності майбутнього вчителя в його професійному зростанні (А. Линенко).

Під ідентичністю (лат. *identicus* – тотожний, однаковий) розуміємо усвідомлення особистістю своєї приналежності до тієї чи тієї соціально-особистісної позиції в рамках соціальних ролей та її станів, внутрішню безперервність і тотожність особистості. Ідентичність, за Е. Еріксоном, є «епіцентром життєвого циклу кожної людини».

Самоідентичність, за Г. Ільїною, формується значно пізніше, ніж проголошене людиною «Я», саме тоді, коли вона стає здатною відповісти на запитання «Хто я?» Особистість не обмежується самоідентичністю, оскільки вона є тільки функційним процесом, що допомагає на певному етапі становлення особистості самовизначатися, сформуванню власну ціннісну систему координат.

Професійну ідентичність розглядаємо як здатність фахівця до самопроектування й самореалізації, самостійного вибору ієрархії поміж цінностей і смислів, що мають власну значимість (аксіологічний компонент).

Професійну ідентичність майбутніх учителів гуманітарних дисциплін розуміємо як інтегративне утворення, що є рушійною силою розвитку особистості педагога, характеризується ціннісним ставленням до себе (самосвідомість), до професійної діяльності, визначає поведінку, образ життя майбутнього вчителя, його здатність до розпізнавання в педагогічній діяльності власних ознак, якостей і властивостей, необхідних для сформованості образу «Я – педагог», «Я – вчитель», розвитку професійного «Я» – образу, виступає складником особистісної ідентичності, що набуває трансформацій у процесі професійної діяльності вчителя, його взаємодії із суб'єктами педагогічної діяльності (учнями), і є результатом саморозвитку, самовдосконалення особистості вчителя.

Компонентами професійної ідентичності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін визначено: когнітивно-діяльнісний, який передбачає обізнаність майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін зі змістом дисциплін гуманітарного та фахового циклів, їх специфікою, сутністю і структурою своєї професійної діяльності та її місцем в освітньому процесі навчального закладу; мотиваційно-ціннісний, що сприяє формуванню в них професійно-ціннісної мотивації, усвідомленню змісту і специфіки своєї професійної діяльності, вміння визначати близькі та далекі цілі, пріоритети в їх досягненні й прогнозувати результати своєї педагогічної роботи; оцінно-регулятивний

компонент був спрямований на формування вмінь майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін співвідносити отриманий результат з поставленою метою, орієнтуючись на систему критеріїв оцінки й інформацію про реально досягнуті результати, а також здатність своєчасно виявляти можливі проблеми з подальшим прийняттям рішення щодо необхідності та характеру їх корекції.

Педагогічними умовами формування професійної ідентичності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін було обрано: усвідомленість значущості майбутніми вчителями своєї ідентичності в професійній діяльності; забезпечення комунікативно-мовленнєвого супроводу процесу підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін щодо формування в них професійної ідентичності; створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі педагогічного ВНЗ.

У другому розділі **«Експериментально-дослідна робота з формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін»** визначено критерії, показники, схарактеризовано рівні сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в умовах вищого навчального закладу, розроблено й експериментально апробовано модель та експериментальну методику формування досліджуваного конструкту, здійснено аналіз результатів експериментально-дослідної роботи.

Критеріями сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін виступили: знаннєво-продуктивний з показниками: обізнаність з теорією і фаховими методиками, наявність мовленнєвих умінь в усному й писемному мовленні; наявність умінь цілепокладання та планування професійної діяльності; аксіологічно-спонукальний з показниками: усвідомлення власних мотивів до опанування майбутньою професією, наявність інтересу до майбутньої професії, ціннісне ставлення до майбутньої професії; рефлексивний критерій з показниками: вміння оцінювати свої особистісні якості (образ – «Я»), вміння оцінювати свої професійні якості (Я – вчитель), вміння оцінювати професійні якості своїх колег (майбутніх учителів).

Для визначення сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін відповідно до кожного з критеріїв і показників було задіяно низку діагностувальних методик: за знаннєво-продуктивним критерієм (картки «Сучасні джерела з фахових предметів», добір методичних джерел, усні висловлювання в ролі вчителя, написання есе, «Сплануй свій день» D. Holt, R. Rodewald, M. Rentrop, J. Funke, M. Weisbrod, S. Kaiser, визначення короткострокових і довгострокових цілей); за аксіологічно-спонукальним критерієм (тест на запам'ятовування професійно зорієнтованих видів діяльності Туре-Тіллері та Фішбаха, доповнення тверджень, анкетування за Тайлер-Вуд, Кнежеком і Крістенсен, картка вияву інтересу Л. Лінненбрік-Гарсія, ранжування ціннісних орієнтацій М. Рокича, інтерв'ю зі студентами); за рефлексивним критерієм (картка самоідентифікації

Чін Пей Тана і Хонг Ріу Ву, написання есе «Успіх у майбутній кар'єрі», самооцінювання своїх досягнень, аналіз фрагмента уроку, взаємооцінка особистості своїх однокурсників).

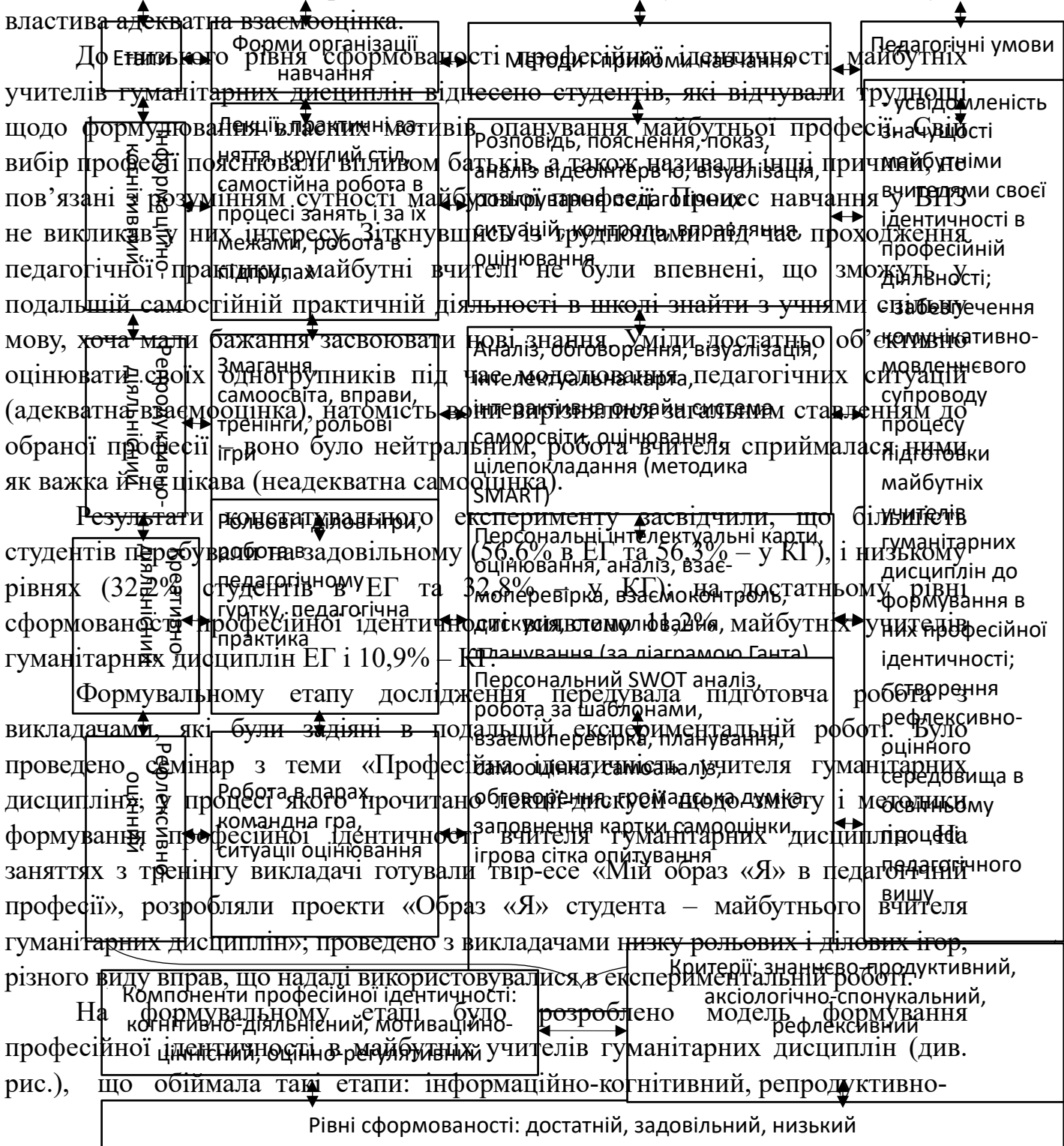
Відповідно до визначених критеріїв і показників схарактеризовано достатній, задовільний і низький рівні сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

Достатній рівень притаманний майбутнім учителям гуманітарних дисциплін, які усвідомлювали свої мотиви опанування майбутньої професії, називали причини свого вибору спеціальності у ВНЗ, були обізнані з видами діяльності, що передбачає обрана професія; позитивно ставилися до процесу навчання у ВНЗ, при цьому труднощі в засвоєнні певного матеріалу сприймали як тимчасові й такі, які можна подолати власними зусиллями. Студентів цього рівня приваблювала перспектива роботи з учнями, вони прагнули займатися волонтерською роботою з ними або у вільний від навчання час надавали їм приватні уроки та консультації. Студентам була притаманна здатність визначати ключові цінності та моральні орієнтири, якими повинен володіти вчитель гуманітарних дисциплін, використовуючи під час пояснення приклади з власного досвіду і ситуації, що виникали в процесі практичної діяльності. Майбутні вчителі цього рівня мали сформовані навички самостійного планування навчального процесу, вміли розставляти пріоритети між навчанням й особистим життям, були здатні формулювати свої короткострокові та довгострокові цілі щодо збагачення власних знань, формування вмінь і навичок, необхідних у майбутній професії; уміли об'єктивно визначати свої сильні та слабкі сторони з огляду на обрану професію, однозначно формулювали послідовність власних дій з подолання особистих вад; давали адекватну оцінку своїм однокласникам під час моделювання ситуацій зі шкільної практики. У цих студентів спостерігалась адекватна самооцінка й загальне позитивне ставлення до обраної професії, робота вчителя сприймалася ними як соціально значуща.

Задовільний рівень властивий майбутнім учителям гуманітарних дисциплін, які частково усвідомлювали мотиви щодо опанування майбутньої професії. Пояснювали свій вибір професії тим, що їм подобається обрана професія і спілкування іноземною мовою, проте навіть не згадували, що їхня професія пов'язана саме з викладанням мови, а не тільки користуванням нею. Вони нейтрально висловлювалися щодо процесу навчання у ВНЗ, при цьому труднощі в засвоєнні певного матеріалу пов'язували як зі своїми власними недоліками, так із зовнішніми причинами, які вони не можуть контролювати. Таких студентів приваблювала перспектива роботи з учнями, проте в них був відсутній досвід практичного спілкування з ними в ролі вчителя або консультанта. Із власної ініціативи майбутні вчителі гуманітарних дисциплін не цікавилися фаховими періодичними виданнями та не відстежували в мережі Інтернет нові методи викладання, окрім випадків, коли це необхідно було для

виконання домашніх завдань із фахових методик. Визначаючи ключові цінності й моральні орієнтири, якими повинен володіти майбутній учитель гуманітарних дисциплін, вони називали цінності, що властиві професії вчителя в цілому. Такі студенти не здатні були диференціювати коротко- та довгострокові цілі щодо вдосконалення власних знань, умінь і навичок, необхідних у майбутній професії, проте мали базові уявлення щодо того, яким чином такі цілі необхідно ставити перед собою. Майбутні вчителі не завжди виявляли адекватну самооцінку з огляду на обрану професію, прагнули самовдосконалюватись і долати

Мета: сформувати професійну ідентичність у майбутніх учителів гуманітарних дисциплін власні недоліки, проте не мали чіткого плану дій. Водночас їм була

Рівні сформованості: достатній, задовільний, низький

Результат: позитивна динаміка рівнів сформованості професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін

**Рис. Модель формування професійної ідентичності в майбутніх учителів
гуманітарних дисциплін**

діяльнісний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний. На кожному етапі було використано відповідні форми, методи і прийоми, визначені педагогічні умови комплексно реалізовано на всіх етапах дослідження.

Метою першого – інформаційно-когнітивного – етапу було забезпечення знань майбутніх учителів із фахових дисциплін, формування в них позитивної мотивації до самореалізації в майбутній професійній діяльності. Задля цього на практичних заняттях з нормативної дисципліни «Педагогіка загальна» за змістом теми «Університетські студії» було проведено круглий стіл «Чому я обрав (-ла) цю професію?», під час якого обговорювалися такі питання: «Як я уявляю себе в ролі вчителя?», «В яких класах я мрію працювати?», «Що спонукало мене обрати саме цю професію?» тощо. Студенти одержали домашнє завдання написати твір з теми «Моя майбутня професійна діяльність», які обговорювалися на наступному практичному занятті.

На першому етапі було прочитано дві перші теми з розробленого спецкурсу: «Ідентичність як педагогічна категорія: сутність і характеристика», «Специфіка професійної ідентичності вчителів гуманітарних дисциплін». У процесі опрацювання теоретичного матеріалу студенти засвоїли зміст ключових понять: ідентичність, ідентифікація, самоідентичність, самоідентифікація, професійна ідентичність учителів гуманітарних дисциплін, «Я-образ учителя». За змістом означених лекцій на практичних заняттях було обговорено такі проблемні питання, як «Мій вибір професії вчителя», «Що спонукало мене вступити в педагогічний навчальний заклад?», студенти виконували письмові завдання («Ранжування мотивів педагогічної діяльності», «Особистісні якості вчителя гуманітарних дисциплін», «Мовно / мовленнєвий портрет учителя гуманітарних дисциплін», «Як я уявляю свій перший урок з учнями?», «Я – педагог, учитель») тощо.

У ході практичних занять і тренінгів майбутні вчителі працювали із заздалегідь підготовленими картками: «Що мотивує тебе бути вчителем?», «Мій погляд на професію вчителя», аналізували судження, пов'язані з самоідентичністю, працювали з «Дошкою візуалізації» (Д. Хольт, Р. Родвальд, М. Рентроп, Дж. Функ, М. Вайсброд, С. Кайзер), розігрувалися педагогічні ситуації, запропоновані викладачем («Учень не виконав домашнє завдання, що робити?», «Мати не задоволена оцінками дитини з вашого навчального предмета» і т. ін.).

Самостійна робота студентів була спрямована на закріплення вивченого матеріалу й підготовку до наступної лекції чи практичного заняття, як-от: написання рефератів «Лексична робота з учнями 5-го класу», «Наступність у вивченні мови», розробка проектів («Я – вчитель-репетитор», «Учитель очима дітей», «Учитель очима батьків», «Моє рідне місто в майбутньому», «Сім кроків до успіху» тощо), проектування педагогічних ситуацій (у транспорті, в магазині, під час прогулянки, в бібліотеці, під час проходження педагогічної практики тощо), розроблення конспектів занять з тем «Подорож до лісу», «Зоопарк», «Транспорт», «Знайомство» тощо. Така робота дозволяла здійснювати контроль за процесом формування професійної ідентичності в

майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Під час круглого столу «Мистецтво вчителя» обговорювалися різні варіанти вирішення конфліктних ситуацій: «Як би ви вчинили на місці вчителя?», «Чи присутній у запропонованій ситуації конфлікт цінностей?» тощо.

Другий – репродуктивно-діяльнісний – етап було спрямовано на практичну реалізацію набутих студентами знань, умінь і навичок на практичних заняттях зі спецкурсу («Моя інтелектуальна карта», «Моє уявлення про цінності вчителя», таблиця «Ресурси», «Намалюй неіснуючу тварину, з образом якої ти себе асоціюєш як майбутнього вчителя», «Опиши уявлену зустріч із класом учнів на першому твоєму уроці», «Допиши речення», «Придумай привітання», «Проаналізуй твір»). Практикувалася робота в підгрупах: розроблення інтелектуальної карти цінностей Тоні Бьюзена (mind maps), діаграма зв'язків, створення онлайн-таблиць; робота в парах («Діалог друзів», «Скринька бажань»). Проведено низку дискусій («Моральні орієнтири вчителя», «Учитель майбутнього: погляд фахівця»), змагань («Хто краще перекладе», «Виріши ситуацію»), самоосвіти («Методика SMART у роботі вчителя», «Онлайн система в навчанні», «Вплив інформаційних технологій на формування соціально корисної поведінки особистості», інтерактивна система самоосвіти за Харі Сандарам «Досягни своєї мети»), самостійна робота в гуртках («Викладацька майстерня», «Творча лабораторія вчителя»). Крім того, формування професійної ідентичності в студентів відбувалось і під час вивчення циклу професійно-зорієнтованих дисциплін («Комунікативна граматика», «Шкільний курс зарубіжної літератури та методика його викладання», «Цінності університетської науки та освіти», «Формування професійної компетенції майбутніх учителів іноземних мов», «Методика викладання основної іноземної мови», «Практика усного та писемного мовлення», «Педагогічна творчість», «Соціолінгвістика», «Міжкультурна комунікація») та під час проходження студентами педагогічної практики в школі.

На третьому – креативно-діялісному – етапі залучали студентів до творчого самостійного використання набутих знань з проблеми ідентичності та самоідентичності. Для реалізації педагогічних умов було використано такі методи: інструмент планування (діаграма Ганта), методика цілепокладання SMART, обговорення проблемних ситуацій, виконання практичних завдань («Встав потрібну букву», «Добери слово», планування власної діяльності (на день, на урок, зміст самостійної роботи тощо), обмін думками в соціальній мережі для закритої спільноти, публікація стіннівок з результатами роботи студентів (на педагогічній практиці, під час спортивних змагань, інтелектуальних ігор), засідання клубу «Я вчитель англійської мови», круглі столи («Конкурентоспроможний фахівець – хто він?», «Сучасна освіта: розвиток та перспективи» тощо). Проведена рольова гра «Дзвінок на урок» стимулювала свободу самовираження студентів і можливість практичної реалізації набутих знань у ролі вчителя.

Під час педагогічної практики студенти навчалися самостійно визначати етапи досягнення поставленої мети за діаграмою Ганта: планування власної діяльності, розподіл матеріалу підручника на час, відведений для його опрацювання; прослуховування аудіо записів власної вимови тощо.

Четвертий етап – рефлексивно-оцінний – був спрямований на формування в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін умінь самоаналізу, самоствавлення до обраної професії, адекватних само- і взаємооцінок щодо сформованої в них професійної ідентичності. На цьому етапі було репрезентовано такі форми, методи та прийоми навчання студентів: робота в парах, де було реалізовано такі види взаємодії, як «викладач – студент» («Скарбничка слів»), «студент – студент» («Діалог друзів»), «викладач – підгрупа студентів» («Шкільний урок»); самовдосконалення (заповнення карток самооцінювання (SWOT аналіз), «Мої успіхи і невдачі», «Загрози та можливості»), командна гра – інтерактивна взаємодія «підгрупа – підгрупа» («Театр», «КВВ», «Свято знань»).

Для формування вмінь самооцінювання, самоаналізу, самоствавлення студентам пропонувалося заповнити чотири квадрати своїми відповідями на запитання: успіх: «Які природні таланти ти маєш?», «Які професійні знання ти вже прекрасно засвоїв?», «Які види діяльності тобі легко даються?»; невдачі: «Які негативні звички та риси характеру ти маєш?», «Що інші люди вважають твоїми недоліками?», «Які види робіт ти уникаєш або боїшся виконувати?»; твої можливості: «На якому етапі розвитку перебуває твоя професійна діяльність?», «Чи з'являються нові технології і методи роботи у твоїй сфері?», «Чи є підвищений попит на якусь навичку, якою ти прекрасно володієш?» тощо; загрози: «Чи є висока конкуренція на твоєму майбутньому ринку праці?», «Які державні зміни можуть негативно вплинути на твою професійну діяльність?», «Чи існують певні професійні стандарти, яким ти не відповідаєш?» тощо. Під час виконання майбутніми вчителями означених завдань наголошувалося на аналізі своєї особистості саме в професійній площині.

Після обговорення одержаних результатів студентам було запропоновано скласти програму подальшого самовдосконалення (за персональним SWOT аналізом) себе (свого образу Я-вчитель) у майбутній професії відповідно до запропонованої таблиці, яку майбутні вчителі заповнювали один раз на семестр. Крім того, студентам пропонувалося заповнити карту самооцінки щодо наявності в них сформованих умінь і навичок відповідно до професіограми вчителя за шкалою оцінювання від 1 до 5 (один раз на квартал). Сформованість умінь і навичок взаємооцінювання професійної ідентичності здійснювалося на підсумковому занятті у формі командної гри «Оціни результат», за ігровою сіткою опитування за кількістю набраних балів. На прикінцевому етапі дослідження було проведено контрольні зрізи в експериментальній і контрольній групах з метою визначення ефективності розробленої моделі,

експериментальної методики та педагогічних умов формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (див. табл.).

Таблиця

Порівняльні дані рівнів сформованості професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін експериментальної групи на констатувальному та прикінцевому етапах дослідження

Рівні	Констатувальний етап, %		Прикінцевий етап, %	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Достатній	13,5	11,5	26,9	11,5
Задовільний	57,7	63,5	63,5	69,2
Низький	28,8	25	9,6	19,3

Як свідчить таблиця, на прикінцевому етапі було виявлено суттєві позитивні зміни щодо рівнів сформованості професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін експериментальної групи: достатнього рівня досягли 26,9% респондентів (було 13,5%); на задовільному рівні виявилось 63,5% (було 57,7%), на низькому рівні залишилося 9,6% (було 28,8%) майбутніх учителів. У студентів контрольної групи виявлено незначні зміни. Так, на достатньому рівні не відбулося змін (11,5%), на задовільному стало 69,2% (було 63,5%), на низькому рівні залишилося 19,3% (було 25%) майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

Задля здійснення об'єктивної оцінки отриманих результатів експерименту було використано метод математичної обробки даних за t – критерієм Стьюдента. У процесі порівняння отриманих результатів на констатувальному і прикінцевому етапах дійшли висновку щодо ефективності запропонованих педагогічних умов, моделі й експериментальної методики формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробленні, науковому обґрунтуванні педагогічних умов, моделі, змісту і методів формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

1. Визначено сутність феномена «професійна ідентичність майбутніх учителів гуманітарних дисциплін» як інтегративне утворення, що є рушійною силою розвитку особистості педагога, характеризується ціннісним ставленням до себе (самосвідомість), до професійної діяльності, визначає поведінку, образ життя майбутнього вчителя, його здатність до розпізнавання в педагогічній діяльності власних ознак, якостей і властивостей, необхідних для сформованості образу «Я – педагог», «Я – вчитель», розвитку професійного

«Я» – образу, виступає складником особистісної ідентичності, що набуває трансформацій у процесі професійної діяльності вчителя, його взаємодії із суб'єктами педагогічної діяльності (учнями), і є результатом саморозвитку, самовдосконалення особистості вчителя. Уточнено сутність понять «ідентичність», «самоідентичність», «професійна ідентичність».

2. Виявлено критерії професійної ідентичності з відповідними показниками оцінювання сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін: знаннево-продуктивний з показниками: обізнаність з теорією і фаховими методиками, наявність мовленнєвих умінь в усному та писемному мовленні; наявність умінь цілепокладання та планування професійної діяльності; аксіологічно-спонукальний з показниками: усвідомлення власних мотивів до опанування майбутньою професією, наявність інтересу до майбутньої професії, ціннісне ставлення до майбутньої професії; рефлексивний критерій з показниками: вміння оцінювати свої особистісні якості (образ – «Я»), вміння оцінювати свої професійні якості (Я – вчитель), уміння оцінювати професійні якості своїх колег (майбутніх учителів). Відповідно до критеріїв і показників було схарактеризовано рівні професійної ідентичності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (достатній, задовільний, низький).

3. Педагогічними умовами формування професійної ідентичності в майбутніх фахівців гуманітарних дисциплін виступили: усвідомленість значущості майбутніми вчителями своєї ідентичності в професійній діяльності; забезпечення комунікативно-мовленнєвого супроводу процесу підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін щодо формування в них професійної ідентичності; створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі педагогічного вишу.

4. Розроблено й апробовано модель і експериментальну методику, що містила інформаційно-когнітивний, репродуктивно-діяльнісний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний етапи, педагогічні умови, форми і методи формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. У процесі експериментальної роботи було використано розігрування педагогічних ситуацій, рольові й ділові ігри, інтелектуальні карти, інтерактивну онлайн систему самоосвіти; цілепокладання (методика SMART), дискусії; планування (за діаграмою Ганта), персональний SWOT аналіз, роботу за шаблонами, ігрову сітку опитування тощо.

5. Експериментально доведено, що впровадження запропонованої моделі й експериментальної методики формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін позитивно вплинуло на ефективність цього процесу. За результатами прикінцевого етапу експерименту виявлено, що в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін експериментальної групи відбулися суттєві позитивні зміни в рівнях сформованості в них професійної ідентичності: достатнього рівня досягли 26,9% студентів (у КГ –

11,5%), на задовільному стало 63,5% (у КГ – 69,2%), на низькому залишилося 9,6% майбутніх учителів (у КГ – 19,3%). Відмінність одержаних результатів в експериментальній і контрольній групах істотна, що є результатом запровадження в навчально-виховний процес вищих моделі, експериментальної методики та реалізації педагогічних умов. Невипадковість змін підтверджена значенням t – критерію Стьюдента.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Перспективи подальших наукових розвідок полягають у дослідженні наступності у формуванні професійної ідентичності в майбутніх учителів, які навчаються в педагогічних коледжах і вищих навчальних закладах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Проектування і розвиток професійно успішної особистості в умовах освітньо-виховного середовища університету : [колективна монографія] / Т. П. Мироненко, О. Є. Олексюк, В. В. Падерно та ін.; за заг. ред. В. Д. Будака. – Миколаїв : «Іліон», 2017. – С. 126–139.

2. Степанова В. В. Готовність до успішної педагогічної діяльності як проблема ідентичності майбутнього вчителя англійської мови / В. В. Степанова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. праць. – Вип. 1.42 (95). – Серія «Педагогічні науки». – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. – С. 261–264.

3. Падерно В. В. В. О. Сухомлинський: педагогічна ідентичність / Вікторія Вікторівна Падерно // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. праць. – Вип. 1.47 (114). – Серія «Педагогічні науки». – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. – С. 211–213.

4. Paderno V. V. Role of pedagogical conditions in the formation of professional Identity of a Future Teacher / V. V. Paderno // Науково-педагогічний журнал «Обрії». – № 2 (41). – Івано-Франківськ : НАІР, 2015. – С. 36–38.

5. Падерно В. В. Формування професійної ідентичності в майбутніх фахівців у процесі самостійної англомовної діяльності / Вікторія Вікторівна Падерно // Адаптивне управління: теорія і практика. Серія пед. науки. Випуск 1(1), 2016. – [електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : <http://am.eor.by/index.php/gallery/117-vipusk-1-2016>.

6. Paderno V. V. Social and Personal Identity of a Future Teacher / Viktoriia Viktorivna Paderno // Modern tendencies in pedagogical education and science of Ukraine and Israel: the way to integration. – Issue № 6. – Ariel University, Ariel, Israel, 2015. – P. 263–268.

7. Степанова В. В. Від професійної ідентичності вчителя до професійно успішної особистості / В. В. Степанова // Зб. тез за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції [«Проектування і розвиток професійно успішної особистості в освітньо-виховному середовищі університету»], (Миколаїв, 4–5 жовтня 2013 р.). – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. – С. 245–247.

8. Stepanova V. V. / Professional identity problem of students at English language university departments / Viktoriia Viktorivna Stepanova // Conference Kocaeli Universitesi [«1 st century cultural perspectives of education» Conference], (Kocaeli, 4–6 Eylül 2014). – Kocaeli – Turkiye : Kocaeli Universitesi. – p. 160.

9. Падерно В. В. Специфіка формування професійної ідентичності студентів англomовних спеціальностей у вишах / В. В. Падерно // Матеріали VII всеукраїнської науково-практичної конференції [«Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах модернізаційних змін в Україні – Наука. Студентство. Сучасність»], (Миколаїв, 21–22 квітня 2016 р.). – Миколаїв : «Іліон», 2016. – С. 271–275.

АНОТАЦІЯ

Падерно В. В. Формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України. – Одеса, 2017.

У дисертації вперше розкрито феномен «професійна ідентичність майбутніх учителів гуманітарних дисциплін» та його структуру (когнітивно-діяльнісний, мотиваційно-ціннісний, оцінно-регулятивний компоненти); виявлено критерії (знаннєво-продуктивний, аксіологічно-спонукальний, рефлексивний) та показники, схарактеризовано рівні сформованості професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (достатній, задовільний, низький); визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови професійної ідентичності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (усвідомленість значущості майбутніми вчителями своєї ідентичності в професійній діяльності; забезпечення комунікативно-мовленнєвого супроводу процесу підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін щодо формування в них професійної ідентичності; створення рефлексивно-оцінного середовища в освітньому процесі педагогічного вишу). Розроблено, науково обґрунтовано й експериментально апробовано модель (інформаційно-когнітивний, репродуктивно-діяльнісний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний етапи) та експериментальну методику формування означеного феномена. Досліджено вплив педагогічних умов на

формування професійної ідентичності в майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у процесі їхньої фахової підготовки. Уточнено поняття «ідентичність», «самоідентичність», «професійна ідентичність». Розроблено методiku діагностики, зміст і методи професійної ідентичності майбутніх учителів.

Ключові слова: ідентичність, професійна ідентичність, самоідентичність, ідентифікація, майбутні вчителі гуманітарних дисциплін, педагогічні умови.

АННОТАЦІЯ

Падерно В. В. Формирование профессиональной идентичности у будущих учителей гуманитарных дисциплин. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Министерство образования и науки Украины. – Одесса, 2017.

В диссертации впервые раскрыта сущность феномена «профессиональная идентичность будущих учителей гуманитарных дисциплин» и его структура (когнитивно-деятельностный, мотивационно-ценностный, оценно-регулятивный компоненты). Выявлены критерии (знаниево-продуктивный, аксиологично-побудительный, рефлексивный) и показатели, охарактеризованы уровни сформированности профессиональной идентичности у будущих учителей гуманитарных дисциплин (достаточный, удовлетворительный, низкий); определены и научно обоснованы педагогические условия профессиональной идентичности будущих учителей гуманитарных дисциплин (осознание значимости будущими учителями своей идентичности в профессиональной деятельности; обеспечение коммуникативно-речевого сопровождения процесса подготовки будущих учителей гуманитарных дисциплин к формированию у них профессиональной идентичности; создание рефлексивно-оценочной среды в образовательном процессе педагогического высшего учебного заведения).

В работе формирование профессиональной идентичности у будущих учителей гуманитарных дисциплин определено как интегральное образование, которое является движущей силой развития личности педагога, характеризуется ценностным отношением к себе (самосознание), к профессиональной деятельности, определяет поведение, образ жизни будущего учителя, его способность к распознаванию в педагогической деятельности личных признаков, качеств и свойств, необходимых для формирования образа «Я – педагог», «Я – учитель», развития профессионального «Я» – образа, является составляющим личностной идентичности, которая трансформируется в процессе профессиональной деятельности учителя, его взаимодействии с

субъектами педагогической деятельности (учениками), и является результатом саморазвития, самосовершенствования личности учителя.

Разработаны методика диагностики, содержание и методы профессиональной идентичности будущих учителей.

Разработана, научно обоснована и экспериментально апробирована модель (информационно-когнитивный, репродуктивно-деятельностный, креативно-деятельностный, рефлексивно-оценочный этапы) и экспериментальная методика формирования исследуемого феномена. Целью первого – информационно-когнитивного – этапа было обеспечение знаний будущих учителей по профессиональным дисциплинам, формирование у них положительной мотивации к самореализации в будущей профессиональной деятельности. Второй – репродуктивно-деятельностный – этап был направлен на практическую реализацию приобретенных студентами знаний, умений и навыков на практических занятиях по разработанному спецкурсу «Формирование профессиональной идентичности у будущих учителей гуманитарных дисциплин». На третьем – креативно-деятельностном – этапе привлекали студентов к творческому самостоятельному использованию приобретенных знаний по проблеме идентичности и самоидентичности. Четвертый этап – рефлексивно-оценочный – был направлен на формирование у будущих учителей гуманитарных дисциплин умений самоанализа, самоотношения к избранной профессии, адекватных само- и взаимооценок сформированной у них профессиональной идентичности. На каждом этапе были использованы соответствующие формы, методы и приемы, педагогические условия комплексно реализованы на всех этапах исследования.

Результаты анализа экспериментальных данных на заключительном этапе эксперимента подтвердили эффективность выделенных педагогических условий формирования профессиональной идентичности будущих учителей гуманитарных дисциплин и разработанной экспериментальной методики, предполагающей их реализацию в процессе профессиональной подготовки студентов в условиях педагогического высшего учебного заведения.

Ключевые слова: идентичность, профессиональная идентичность, самоидентичность, идентификация, будущие учителя гуманитарных дисциплин, педагогические условия.

ANNOTATION

Paderno V. V. Professional Identity Formation of Future Humanities Teachers. – Manuscript.

The Dissertation for the Candidate of Pedagogical Sciences on Specialty 13.00.04 – Theory and methods of Professional Education. – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky», Ministry of Education and Science of Ukraine. – Odesa, 2017.

The Dissertation is the first one to scientifically disclose the phenomenon of professional identity of future humanities teachers and its structure (cognitive-activity, motivational-axiological, evaluative-regulative components). The criteria (cognitive-productive, axiological-imperative and reflexive) and indicators were detected, the levels of professional identity of future humanities teachers (sufficient, satisfactory, low) were characterized; the pedagogical conditions of professional identity of future humanities teachers were defined and scientifically proved (awareness of future teachers of the importance of their identity in the professional activity; provision of communicative support in the process of training the future humanities teachers for the formation of their professional identity; creating a reflexive-evaluating environment in the educational process of a pedagogical institution). The model of forming the indicated phenomenon was developed, scientifically proved and experimentally approved. The influence of pedagogical conditions on the formation of professional identity of future humanities teachers in the process of their professional training was studied. The diagnostic methods, contents and methods of professional identity of future teachers were developed.

Keywords: identity, professional identity, self-identity, identification, future humanities teachers, pedagogical conditions.

Підписано до друку 3.05.2017.
Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60x88/16. Зам. № 1223/17
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.